

Loomaõiguslus

Loomaõigusluse kesksed mõisted on **austus**, **eetika**, **kaastunne** ja **vastutus**.

Nii muistsed filosoofid kui ka hilisema aja tunnustatud teadlased, juhid, kunstnikud ja paljude teiste elualade inimesed on olnud taimetoitlased ning astunud avalikkuse ees välja seisukohtadega, mis on käsitletud vägivallatuse ideed ning selle olulisust ja eetilisust.

„Vägivallatus viib meid kõrgema eetikani, mis ongi kogu evolutsiooni eesmärk. Seni, kuni me teeme halba teistele elusolenditele, oleme jätkuvalt metslased.” (Thomas A. Edison)

„Tuleb aeg, kui inimesed hakkavad looma tapmist nägema samaväärsena inimese tapmisega.” (Leonardo da Vinci)

„Hing on üks ja seesama kõikide elusolendite puhul, vaid keha on igaühel erinev.” (Hippokrates)

LOOMAÕIGUSLUSE MÕISTE

Loomakaitse versus loomaõiguslus

Loomakaitse hõlmab loomadele tekitatavate kannatuste tunnistamist ning püüdu neid humaanse kohtlemise kaudu vähendada ja loomade heaolu suurendada, kuid selle lähenemisviisi eesmärgiks ei ole loomade ekspluateerimine täielikult lõpetada. Seevastu loomaõiguslus hõlmab eelnevast enamat ning mõistab hukka igasuguse loomade ärakasutamise (sealhulgas valututapmise), sest loomadki on iseseisvad olendid ja neilgi on teatavad õigused (näiteks õigus elule).

Inimene, kes tegeleb loomakaitsega, võib tunda muret selle üle, kas lehmadel on ikka piisavalt ruumi, süüa ja tegevust, aga ta ei pruugi ilmtingimata olla nende tapmise vastu – peasi, et loomade pidamine ja tapmine on piisavalt humaansed.

Laias laastus vaadatuna võib öelda, et ka loomakaitsjad toetavad teatavaid loomade õigusi, näiteks koera õigust toidule ja vägivallatule kohtlemisele, ent sellest hoolimata on loomakaitse ja loomaõiguslus erinevad nähtused. See aga ei tähenda, et inimene ei võiks tegutseda mõlemas valdkonnas korraga.

Ajalooliselt on loomakaitsesuhetused töötanud vastu Lääne kultuuri tavale, mille järgi loomi ei ole vaja eetiliselt kohelda, sest neil ei ole hinge. Seoses loomade laialdase kehvades oludes pidamisega tekkis aga teine suund – loomaõiguslus, mille põhimõtteks ei olnud mitte üksnes seaduste karmistamine, vaid igasuguse inimestepoolse loomade ekspluateerimise lõpetamine.

Mida nimetatakse õigusteks ja milliseid neist on võimalik loomadele anda?

Õigused on üldiselt raskesti määratletavad, kuigi just need moodustavad tänapäevase liberaalse kultuuriruumi ühe alussamba. Üks loomade õiguste suhtes esitatavaid vastuväiteid puudutab nende õiguste päritolu: küsitakse, et kust need õigused tulevad, kes neid annab, kas õigused on üldse olemas ja kas igaüks saab need endale ise tagada. Nagu näha, on õigused mitmetimõistetavad, ent sellest hoolimata on moraalsed ja seaduslikud õigused siiski olemas. Inimestel ju on, ja miks ei peaks sama kehtima ka loomade puhul.

Loomade ja inimeste õigustest rääkides on oluline mõista, et need ei pruugi olla täpselt samasugused – jutt käib ikkagi liigikohastest õigustest. Loomadele ei ole mõtet anda õigust hääletada või osaleda demokraatlikel valimistel, sest nad ei ole selleks võimelised. Mõnel linnuliigil on aga tugev bioloogiline vajadus tiibu sirutada ja neid lehvitada, ent inimesel ei ole seesuguse õigusega arusaadavatel põhjustel mitte midagi peale hakata.

Loomadele õiguste andmisel tuleb arvestada nende huvisid ja võimeid. Kõikidel loomadel on huvi elada, vältida valu ja psühholoogilisi kannatusi ning vajadus pürgida õnne poole (täpselt nii, nagu inimestelgi). Eetikast lähtudes tuleks neile need õigused ka tagada. Loomade puhul viiakse need õigused ellu, lastes neil elada väärkohtlemise ja ärakasutamiseta.

Kas loomaõiguslus ei ole mitte silmakirjalik, kui see ei anna õigusi ka taimedele?

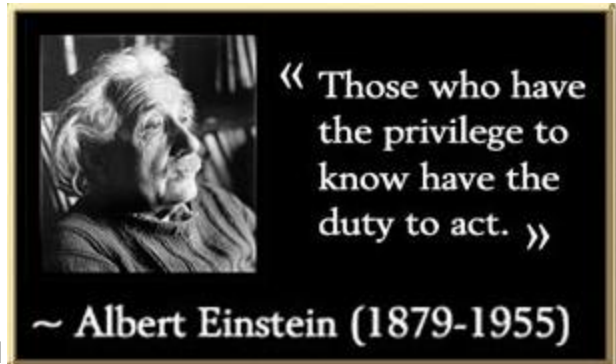
Õigused antakse loomadele (sealhulgas inimestele) nende huvide ja võimete alusel, nagu eespool selgitati. Mida on taimel (erinevalt närvisüsteemiga lehmast) peale hakata õigusega jalutada, kui ta seda praktiseerida ei saa?

Silmakirjalikkusest rääkides tuleb mainida sedagi, et enamik inimesi annab teatud õigused küll koduloomadele, kuid mitte põllumajandusloomadele.

Siia juurde tasub mainida, et liha söömise tõttu kasvatakse loomasööda näol kordi rohkem taimi kui oleks vaja inimestele taimetoitluse puhul. Kuna liha tootmine on äärmiselt ressursse raiskav tootmisviis, siis on just taimetoitus see, mis säästab ka kordi enam taimi võrreldes loomasöödaks kuluvate kogustega liha söömise nimel.

EETILISED VALIKUD

Kuna loomad tunnevad rõõmu ja valu nagu meiegi ning soovivad elada just neile loomuomasel moel, mõistab loomaõiguslus hukka igasuguse loomade inimese huvides ärakasutamise, sealhulgas toidu (liha-, piima- ja munatooted), meelelahutusobjekti (tsirkused, loomaaiad) ja rõivatööstuse toorainena tarvitamise (nahk, karusnahk) ning loomkatsetes rakendamise. Seetõttu on paljud teadlikud tarbijad hakanud veganiks: nad välistavad oma menüüs igasugused loomsed toiduained, ei külasta loomatsirkusi ega muud seesugust, ei toeta rõivaste valikul karusloomakasvanduste õudusi ning peavad kosmeetika- ja kodukeemiatoodete valimisel silmas, et need ei sisaldaks loomseid koostisosi ega oleks loomade peal katsetatud.

Nende valdkondade puhul leidub ka häid, eetilisi alternatiive. Loomaõigusluse propageeritavat vägivallatuse põhimõtet on lihtne järgida näiteks riiete, kosmeetika ja meelelahutuse valikul. Toitumise puhul toetab veganlike valikute tegemist ka teadmine, et täielikult taimse menüü on mitu rahvusvahelist terviseorganisatsiooni hinnanud inimese jaoks täiesti piisavaks ja loomsest koguni kasulikumaks, ühtlasi aitab seesugune eluviis hoida keskkonda.

Oluline on rõhutada, et veganid ei tunne end kuidagi piiratuna, ehkki kõrvaltvaatajale võib ekslikult nii näida. Asi on selles, et veganite eetilised tarbimisvalikud ei tulene mitte sunnist, vaid sisemisest soovist ja heameelest toimida õigesti – loomapidamise ja linnukasvatuse üksikasjadega kursis olles ei tundu muulaadne käitumine neile tihti enam võimalik.

Arengu ja otsustamisvabadusega kaasneb ka vastutus teha eetilisi valikuid.

Tihti võib kuulda ütlusi, et loomad söövad ju ka üksteist ja et just sellisena toiduahel loodud ongi.

Ent kui sellesse teemasse süüvida, siis pole raske mõista, et lihatoitude loomade puhul on tegemist ellujäämise küsimusega: üksteise jahtimine ja söömine on ellujäämiseks hädavajalikud. Looduses paneb seejuures asjade käigu paika looduslik valik, seevastu inimesed on selle teguri enda elust täielikult kõrvaldanud ning kasvatavad loomi kunstlikult. Loomad tuginevad toiduotsinguil üksnes instinktidele, seega ei ole neil muud võimalust, kui järgida loomusundi.

Samuti tuleb ette, et nt liha sööv inimene toob põhjenduseks selle, et tal on vabadus valida, mida süüa ja mida mitte. Siinpuhul aga unustatakse ära, et antud juhul piirab ühe inimese vabadus väga otseselt teise elusolendi vabadust – vabadust elule. Kui nt keegi eelistab rohelist värvi ja teine sinist, siis on see tõesti vaid maitse-eelistuse küsimus, mis kedagi teist ei kahjusta. Võrreldes seda aga liha söömise näitega, siis kumb on kaalukam: kas kellegi soov harjumuspärase maitse järele või kellegi teise õigus elule?

Inimene ei vaja ellujäämiseks liha (ega üldse mingeid loomseid toiduaineid; vaata peatükki „Veganism“), pealegi oleme jõudnud instinktiivse käitumise tasemelt kõrgemale – seega, miks me peaksime enda käitumist loomade omaga õigustama? Me ei löö ju tänaval meile kogemata kanna peale astunud suvalist inimest ega hakka oma teguviisi õigustama sellega, et ka 2-aastane laps lööb teisi? Arengu ja otsustamisvabadusega kaasneb ühtlasi vastutus teha eetilisi valikuid ning arvestada seejuures kõigi huve. Vastasel juhul jätame kasutamata selle osa endast, mis meist inimese teeb.

Me ju ei tapa neid, keda me armastame

Paljud liha söövad inimesed on öelnud, et nad armastavad loomi. Kas see pole mitte paradoksaalne? Tavaliselt neid, keda armastatakse ja kellest hoolitakse, ju ei tapeta. Seda enam, et inimene ei vaja ellujäämiseks liha (ühtlasi on veganlik toitumine tunnistanud loomsest palju tervislikumaks) ning alternatiivsete toiduainete valik on lai. Ilmselt ei ole ühiskond veel jõudnud selle arengutasemeni, et aidata inimestel mõista, kuidas senistes laialdaselt omaksvõetud käibetödedes on suured lüngad.

Piima- ja munatootmine ei erine lihatootmisest

Ilmselt on paljud veganid pidanud korduvalt selgitama, miks nad on peale liha loobunud ka piima- ja munatoodete söömisest. Tõsi, need ei pärine tapetud elusolenditelt, ent selles asjas tuleks vaadata eelkõige üldpilti. Munakanade ja piimalehmade elu on allutatud inimese enesekesksete huvide teenimisele ning seetõttu ei saa loomad-linnud elada neile loomuomasel moel. Kanad on surutud kitsastesse puuridesse, kus nende liikumine on rangelt piiratud ja neil on raske tiibu sirutada, tervisehädadest ei maksa rääkidagi. Ka lehmad on muudetud justkui masinateks, kes lisaks kõigele muule peavad igal aastal tooma ilmaile vasika – üksnes selleks, et piimatootmine (seotud vasika sünni järgse ajaga) ei lakkaks.

Seesugused loomad-linnud on inimese huvidele täielikult orjastatud ning nad on sunnitud elama väga piiratud ja kohatutes oludes, ent peale selle tuleb neil kõigil (samamoodi nagu lihloomadel) kogeda ka tapamajaõudusi.

SPECIESISM – DISKRIMINEERIMINE LIIGIKUULUVUSE ALUSEL

Seisukoht, mille järgi ühe liigi isendid peavad enda huve teise liigi omadest tähtsamaks ja allutavad nad seetõttu oma huvidele, nimetatakse spetsiesismiks (tuleneb ingliskeelsest sõnast *speciesism*, mis tähistab liigikuuluvuse alusel diskrimineerimist). Antud termini võttis 1973. aastal kasutusele Briti psühholoog Richard D. Ryder, et kirjeldada laialtlevinud diskrimineerimist inimese poolt teiste liikide suhtes. Selle seisukoha pooldajad leiavad, et neil on õigus teisi liike, näiteks loomi, enda huvides ära kasutada, koheldes neid tundetute esemetena ja allutades nad oma huvidele.

Liigipõhine diskrimineerimine ei väljendu mitte ainult selles, et inimene peab enda huve kõigi teiste elusolendite omast olulisemaks, vaid ka inimesest erinevate liikide endi hulgas vahetegemises, näiteks arusaamas, et ühed liigid on lemmikloomad, keda võib süles hellitada, ning teised nii-öelda tootmismasinad, keda

on paslik kitsas puuris pidada ja tapamajja saata. Kuna sellise arusaamaga puututakse sageli kokku juba lapseeas, jääb paljudele kogu eluks mulje, et just nii need asjalood olema peavadki. Kui aga kuuldakse, kuidas Hiinas koeri süüakse, tekib hinges tugev emotsioon. Liigipõhise diskrimineerimisega on tegemist nii või naa, lihtsalt ühe vahetegemise viisiga on inimesed harjunud ja teisega mitte. Ent eetilisest kaalutlusest lähtuvalt ei ole kassipojal ja põrsal mitte mingisugust vahet. Mõlemad soovivad elada just neile loomumasel moel ning olla inimese poolt ärakasutamata. Inimestena on meil võimalus valida, kuidas tegutseda, mitte lähtuda madalatest instinktides ning põhjendada enda käitumist loomade omaga.

TEADLIKKUS – VÖTMESÕNA OLUKORRA PARANDAMISEL

Enamik inimesi on olemuselt head. Miljonite loomade kannatused on tihti võimalikud üksnes seetõttu, et sageli ei teata, milline on loomade tegelik olukord. Ühtlasi usutakse, et küllap seadused toimivad, loomad elavad hästi ja surevad valutult. Ent tegelik olukord on sellest sootuks erinev.

Hiinas toodetakse 80% kogu maailma karusnahast, sealsetele kasvandustele mingeid erilisi seadusi kehtestatud ei ole ning enamik loomi tapetakse elusalt nülvides. Niisugune olukord on võimalik eelkõige seetõttu, et enamik inimesi, kes need karusnahad hiljem poodidest ära ostavad, ei ole loomade eluolu ega karusloomakasvanduste argipäevaga üldse kursis. Ilmselt peaaegu mitte keegi neist inimestest loomadele nii ei teeks, küll aga teeb teadmatus ja nende soov karusnaha järele need õudused miljonite loomade puhul võimalikuks – tihti ei aimata, mida oma ostuga toetatakse. Oma süü on ka karusloomakasvanduste ja ostjate vahelisel teadmatuselooril.

Arvestades avalikkuse šokeeritust ja pahameelt juhtudel, kui meediasse on jõudnud mõni loomapiinamislugu, võib õnneks väita, et enamik inimesi on head ja kaastundlikud. Ometi sööb enamik neist liha, teadvustamata, et lihatööstuses kannatab sarnaste või isegi suuremate õuduste käes üle kogu maailma iga päev miljoneid loomi. Paljud loomad peavad töötajate hooletuse tõttu elama pidevalt oma väljaheidete sees, sageli jäetakse kohutavate olude tagajärjel surnud loomade laibad elavate liigikaaslaste keskele lihtsalt vedelema ja nendele tallata, rääkimata tapamajade õudustest – seal lõigatakse hooletu tuimestamise tõttu liigagi sageli kõri läbi loomadel, kes on peaaegu täie teadvuse juures. Inimesed toetavad toidupoes lihatooteid ostes niisuguseid kannatusi iga päev. Ka siin on põhjuseks tarbijate teadmatus – lihatööstuse laiaulatuslik lobitöö ja lihatükkide kenasti kujundatud pakendid täidavad suurepäraselt oma uinutavat rolli.

Ühtlasi ei ole paljud teadvustanud, et inimesena on meile antud valikuvõimalus ja selle kaudu ka vastutusteha eetilisi valikuid. Võib kohata pea liiva alla peitmist ja „ma parem ei taha sellest midagi teada” suhtumist. Ent vastutus püsib siiski, sest see, kellele on antud võimalus valida, vastutab nii või naa. Ka pea liiva alla peitmine ja tegevusetus on valik.

On ilmselge, et riikide valitsused ei ole huvitatud parema järelevalve teostamisest või karmimate nõuete seadmisest, sest nad näevad sellises tegevuses maksutulu saamise võimalust. Seega jääb tarbijate kanda oluline roll enne ostu mõelda, mida oma rahaga tegelikult toetatakse. Oluline on meeles pidada, et sellised õudused kestavad ainult seetõttu ja senikaua, kuni leidub ostjaid.

Teadlikel inimestel on võimalik levitada infot eetilise tarbimise vajalikkuse ja kasulikkuse kohta. Teavitada saab ka valitsuse liikmeid, et need astuksid samme olukorra parandamiseks riiklikul tasandil, näiteks karusloomakasvatuse ja loomatsirkuse keelustamine. Avalikkuse surve ongi tihti see, mis muutustele hoogsalt kaasa aitab, sest poliitikud on huvitatud populaarsete otsuste tegemisest, et kindlustada enda tagasivalituks saamine.